

AUTOGRAFY KSIĘŻY ZESŁANYCH DO SYBERYJSKIEJ TUNKI W RAMACH REPRESJI PO POWSTANIU 1863 ROKU

Syberyjska wioska w okolicach Bajkału – Tunka postrzegana dziś jest w literaturze historycznej jako symbol zesłańczej udreki duchowieństwa katolickiego, represjonowanego za udział w powstaniu styczniowym. Poczynając od 1866 r. aż do połowy lat siedemdziesiątych władze syberyjskie zgromadziły tam 156 duchownych diecezjalnych i zakonnych (w tym dwóch unitów; jeden z nich przeszedł na prawosławie), rozrzuconych wcześniej po różnych miejscach Syberii Wschodniej, a zesłanych na katorgę lub osiedlenie. Izolowano w ten sposób duchowieństwo od innych zesłańców polskich, obawiając się ich religijnego, a szczególnie narodowego wpływu. Do połowy lat siedemdziesiątych zmarło tam z biedy i chorób (także psychicznych) 15 duchownych, część zwolniono z prawem wyjazdu do Imperium, większość odesłano na łagodniejszy etap zesłania do Rosji europejskiej – mieszkali tam nadal w latach osiemdziesiątych.

Znane są z pamiętników i dokumentów archiwalnych imiona i nazwiska tych duchownych, niepełne są inne o nich informacje. Także co do nazwisk w wielu przypadkach notowane są różne ich wersje. Dziś przypadkowe dość odkrycie jednego dokumentu w zbiorach AGAD w Warszawie umożliwia dokonanie korekty, a w wielu przypadkach ustalenie poprawnego zapisu nazwisk zesłańców tunkińskich.

Dokument ten, historykom właściwie nie znany, w literaturze dotyczącej zesłań dotąd nie wspomniany, znajduje się w „Zbiorze materiałów różnej proveniencji z XVI–XX wieku”, pod sygnaturą 293.

Teczka zawiera tylko jedną, pożółkłą już kartę, zbliżoną do formatu A4, na której znajduje się 117 podpisów księży zamieszkałych w Tunce w styczniu 1869 r. Jest to część oryginalnego dokumentu przywieziona do kraju – tak przypuszczam – przez księdza z diecezji mohylowskiej Fryderyka Józafata Żyskara, w latach 1907–1909 proboszcza kościoła katolickiego w Irkucku, który penetrował materiały „Tunkinskiego Wołosznego Prawlenia” wiosną 1909 r. Możliwe, że ks. Żyskar wyniósł wtedy potajemnie z urzędu cały dokument; do dziś zachował się omawiany fragment.

Z analizy pierwszych wierszy dokumentu oraz znanych mi nieco wydarzeń w Tunce przypuszczać można, że pismo powstało w związku z zakazem prowadzenia przez duchownych zesłańców korespondencji bez wiedzy władz, mających prawo i obowiązek jej cenzurowania. Duchowni próbowali wysyłać listy za pośrednictwem proboszcza irkuckiego ks. Krzysztofa Szwernickiego (Szwernickiego), co władze wykryły. Prawdopodobnie nakazano ks. Szwernickiemu wystosować pismo do księży z informacją, by nie używali go jako pośrednika, a oficer zajmujący się kontrolą duchownych wysłał do starosty księży owo pismo z nakazem jego odczytania i podpisania przez wszystkich duchownych. „Zawiedywajuszczij polityczeskimi prestupnikami” w Tunce wystawił takie zawiadomienie 31 stycznia 1869 r. i tegoż dnia starosta wspólnoty księży ks. Paweł Krajewski odczytał księżom „Otzyw nastojatiela irkuckoj rimsko-katoliczeskoj cerkwi ks. Szwernickiego” i zebrał od nich podpisy pod „powiestką”. Omawiany dokument to właśnie powiestka z podpisami. Otwiera listę podpisujących Paweł Krajewski, przy którym widnieje zapiska: „czytał”, a zamyka Felicjan Augustowicz, który dodał: „żadnych korespondencji nie prowadziłem z Krzysztofem Szwernickim”¹.

Prawdopodobnie księża podpisali się piórem ks. Krajewskiego, bowiem autografy mają ten sam brązowy odcień, prócz jednego – ks. Jan Brzozowski użył pióra z czarnym atramentem. Większość podpi-

¹ W informacji archiwalnej zanotowano, że omawiany dokument to „Zawiadomienie przez n.n. zarządzającego więźniami politycznymi w Tunce k. Irkucka do starosty Krajewskiego o odwołaniu proboszcza rzymsko-katolickiego kościoła w Irkucku ks. Szwernickiego z poleceniem przekazania tej informacji więźniom politycznym”. Możliwe, że za ułatwienie księżom zesłańcom korespondencji z krajem ks. Szwernickiemu groziła taka kara, z omawianego dokumentu jednakże to nie wynika. Ks. Szwernicki pozostał proboszczem w Irkucku do śmierci. W listopadzie 1894 r. został zamordowany przez rabusiów.

sała się po rosyjsku, pozostali po polsku; nieliczni wpisali tylko nazwisko. Są podpisy czytelne, ich odczytanie nie sprawiało problemów, ale są też – zwłaszcza po rosyjsku – trudne do rozszyfrowania.

Poniżej zestawiamy nazwiska duchownych, których podpisy widnieją na dokumencie, w kolejności zgodnej z oryginałem, z dodanymi od autora informacjami o tych osobach. Nawiasy kwadratowe pochodzą od autora, wstawione w miejscach uzupełnień, oraz przy braku pewności, czy nazwisko lub imię zostało właściwie odczytane.

Informacje dotyczące losów duchownych pochodzą głównie z pamiętników ks. Stanisława Matrasia *Podróż do Syberyi po moskiewskich etapach*. Dane te zestawił on w kwietniu 1894 r. Wynika z nich, że spośród omawianej grupy 117 duchownych 34 zmarło w Rosji przed 1894 r., a dalszych 39 nadal tam zamieszkiwało. Z tego może wynikać, że więcej niż połowa z tych księży zesłańców w Imperium carów dokonała swojego żywota.

*

Powiestka 31 I 1869 c. Tunka

Zawiedywajuszczij polityczeskimi priestupnikami

- P[aweł] Krajewski – diec. podlaska, 1894 r. mieszkał w Rosji
 Ignacy Kaczorowski – diec. warszawska, zm. w Rosji
 [Jan Kanty] Czyżewicz – reformat z Płocka, zm. w Rosji
 [Eliasz] Garbowski – kleryk karmelita z Warszawy, wyjechał za granicę
 Ignacy Klimowicz – dominikanin z Warszawy, wyjechał za granicę
 Anioł Sosnowski – kleryk dominikanin z Warszawy, zm. w Galicji
 Onufry Szreder – diec. żmudzka, zm. w Rosji (przed 1894 r.)
 Jan Narkiewicz – diec. wileńska, zm. w Krakowie
 Onufry Syrwid – diec. wileńska, 1894 r. mieszkał w Rosji
 Franc Moczulski – ze Żmudzi, zm. w Rosji (przed 1894 r.)
 Onufry Jacewicz [Jasewicz] – diec. żmudzka, zm. w Rosji (przed 1894 r.)
 Justyn Melechowicz – bernardyn z Lublina [?], wyjechał za granicę
 Walenty Nawrocki – diec. podlaska, zm. w Rosji (przed 1894 r.)
 Walenty Barabasz – diec. sandomierska, 1894 r. mieszkał w Rosji

Władysław Klimkiewicz – diec. kaliska, zm. (przed 1894 r.)
 Teodor Rogoziński [?] – diec. kaliska, wyjechał za granicę
 Narcyz Wilewski – diec. płocka, zmarł w Rosji (przed 1894 r.)
 Cyriak Słotwiński – kapucyn z Łądu, zm. na Syberii
 Filip Mokrzejcki – dominikanin z Litwy, zm. w Rosji
 Izydor Ciagliński – diec. sandomierska, zmarł
 Bazyli Lasota [?] – kapucyn z Łądu, zm. w Rosji
 Teofil Światłowski – diec. warszawska, mieszka w Rosji
 Anastazy Jadachowski – karmelita, zm. w Rosji
 Łukasz Gąstalski – reformat, diec. płocka, zm. w Rosji
 Anatoli Zienkiewicz – reformat z Warszawy, wyjechał za granicę
 Władysław Kamieniecki – z Mińska, zm. na Kaukazie
 F[eliks] Kowalewski – diec. płocka, mieszka w Rosji
 [Józef] Tuszewski – z Sandomierza, mieszka w Rosji
 Jan Liniewicz – diec. lubelska, zm. w Rosji
 Eugeni Nieniałtowski – kapucyn z Łądu, powrócił do kraju
 Benedykt Bugień – ze Smoleńska
 Celestyn Godlewski – diec. podlaska, mieszka w Rosji
 [Paweł] Knapiński – diec. kaliska, mieszka w Rosji
 [Jan] Rusecki – diec. kaliska, zmarł
 Józef Nosalski – diec. kaliska, zmarł
 Wawrzyniec Drozdys – subdiakon karmelita, diec. warszawska, wy-
 jechał za granicę
 Jan Gronkiewicz – diec. płocka, wyjechał za granicę
 Michał Palejkis – kleryk karmelita z Warszawy, mieszka w Rosji
 K[orneli] Karczmarzski – diec. sandomierska, zm. w Rosji
 Kajetan Brudnicki – karmelita z Lublina, wyjechał za granicę
 Paulin Domański – bernardyn z Radomia, zm. w Brazylii
 Teodozy Dymiński – bazylianin z Supraśla, przyjął prawosławie
 Romuald Skibiński – diec. wileńska, zm. w Rosji
 Józef Rajuniec – diec. żmudzka, mieszka w Rosji
 Augustyn Krużmanowski – diec. płocka, mieszka w Rosji
 Józef Pichelski – kleryk reformat z Warszawy, mieszka w Rosji
 Bartłomiej Grykietys – z Sejn, wyjechał za granicę
 Aleksy Fijałkowski – brat kapucyn z Łądu, mieszka na Syberii
 Feliks Wasilewski – karmelita, diec. wileńska, spalił się w Tuncce
 Rafał Tomaszewski – reformat z prowincji krakowskiej, zm.
 w Ameryce

Cyryl Skalski – diakon bernardyn, mieszka w Rosji
 Aleksander Szepietowski – diec. augustowska, mieszka w Rosji
 Symeon Jakowicz – diec. żmudzka, zm. w Rosji
 Józef Pawłowski – ze Żmudzi, zamordowany w Tuncce
 Stanisław Dąbrowski – diec. augustowska, zm. w Tuncce
 Justyn Siesicki – diec. żmudzka, mieszka w Rosji
 Georgi Reichenbach [?] – bernardyn ze Żmudzi, mieszka w Rosji
 Andrzej Bartoszewicz II – profesor seminarium w Mińsku
 Andrzej Kalisty – diec. warszawska, mieszka w Rosji
 Franciszek Kamiński – misjonarz z Warszawy
 Wincenty Cichaczewski – reformat, diec. augustowska, zmarł
 Konrad Peżyński – kapucyn z Łądu, mieszka w Rosji
 Ludwik Broniszewski – diec. podlaska, powrócił do kraju
 Stanisław Korecki – reformat, diec. kaliska, mieszka w Rosji
 Alfons Pliszczyński – dominikanin z Lublina, zmarł
 Augustyn Łappa – diec. mohylowska, mieszka w Rosji
 Adam Mackiewicz – ze Żmudzi, mieszka w Rosji
 Adam Gałkiewicz – ze Żmudzi, zmarł
 Leon Godlewski – franciszkanin z Warszawy, mieszka w Rosji
 Franc Kozłowski – diec. wileńska, mieszka w Rosji
 Franciszek Rogoziński – diec. płocka, wyjechał za granicę
 J[ózef] Kowalewski – diec. płocka, zmarł
 Wincenty Kochański – dominikanin, diec. wileńska, zm. we Lwowie
 Gabriel Zimny – augustianin, diec. lubelska, zm. w Tuncce
 Emilian Ołtarzewski – kapucyn z Łądu, zm. w Rosji
 Lucjan Malewicz – diec. żytomierska, zmarł
 [Władysław] Bajkowski – diec. wileńska, mieszka w Rosji
 [Piotr] Piskorski – dominikanin z Lublina, wyjechał za granicę
 [Aleksander] Kieroński – diec. lubelska, wyjechał za granicę
 [Jan] Pacewicz [?] – ze Żmudzi, mieszka w Rosji
 Gaspar Renner – diec. płocka, mieszka w Rosji
 [Józef] Siekierzyński – diec. warszawska, mieszka na Syberii
 [Adrian] Nowicki – diakon bernardyn z Wilna, mieszka w Rosji
 F[eliks] Czarkowski – diec. żytomierska, mieszka w Rosji
 Antoni Wierzbicki – diec. wileńska, zm. w Rosji
 [Jan] Chodakiewicz – diec. wileńska, mieszka w Rosji
 [Kasper] Wojtkiewicz – diec. mohylowska, zm. w Rosji
 Konstanty Pieślak – ze Żmudzi, wyjechał za granicę

- Antoni Opolski – diec. żmudzka, zm. w Tunce
 Feliks Kułakowski – diakon kameduła z Bielan, mieszka w Rosji
 Józef Szczepański – diec. sandomierska, zm. w Rosji
 Andrzej Delert – diec. warszawska, zm. w kraju
 Wincenty Nugarewicz – diec. żmudzka, zm. w Tunce
 Rafał Drewnowski – misjonarz z Płocka, mieszka na Syberii
 A[mbroży] Grzymała – reformat, mieszka w Rosji
 Wojciech Zakrzewski – diec. sandomierska, zm. w Rosji
 Stanisław Matraś – diec. lubelska, wyjechał za granicę
 F[erdynand?] Stulgiński [?] – diec. żmudzka, mieszka w Rosji
 Jan Pomiechowski – diec. płocka, powrócił do kraju
 Józef Rozga – diec. żmudzka, mieszka w Irkucku
 Teodor Kurkiewicz – reformat, diec. płocka, zm. w Tunce
 Jan Brzozowski – pijar, wyjechał za granicę
 Walenty Pajdowski – kanonik regularny, zmarł
 Gerwazy Rejnis – reformat, zmarł
 Adam Galkiewicz – ze Żmudzi, zmarł
 J[ózef] Zambrzycki – diec. augustowska, mieszka w Rosji
 Filip Markowski – bernardyn z Warszawy, zmarł
 [Edmund] Czosnakiewicz – diec. płocka, wyjechał za granicę
 [Lucjan] Majewicz [Malewicz?] – diec. żytomierska, zmarł
 Józef Zagórski – diec. wileńska, zm. w Rosji
 Kazimierz Giedroją – diec. żmudzka, zm. w Tunce
 Andrzej Piotrowicz – bernardyn z Litwy, zm. w Irkucku
 Bolesław Filipowicz – kanonik laterański z Wilna, mieszka w Rosji
 Karol Chodkiewicz – brat kapucyn z Łądu, mieszka w Irkucku
 Wacław Nowakowski – kleryk kapucyn z Lublina, wyjechał za granicę
 W[incenty] Serementa – diec. warszawska, zm. w Irkucku
 Felicjan Augustowicz – diec. podlaska, zm. w Tunce.

Zob. wybraną literaturę na temat zesłań duchowieństwa:

[Fryderyk Józefat Żyskar] X. A h a s f e r, *Tunka. Opowiadanie o wsi Tunka, gdzie było na wygnaniu przeszło 150 księży, oparte na wspomnieniach naocznych świadków i odnośnych dokumentach*, Warszawa 1929; [Edward Nowakowski], *Wspomnienie o duchowieństwie polskim znajdującym się na wygnaniu w Syberii i Tunce przez E. z S.*, Poznań 1875; [Stanisław Matraś] Ks. S. M., *Podróż do Syberii po moskiewskich etapach w 1863 i 64 r.*, Chicago 1895; Archiwum Prowincji Polskiej OO. Dominikanów w Krakowie, rps 731, I. K l i m o w i c z, Pamiętnik, t. 1–2; E. N i e b e l s k i i, *Duchowni na zesłaniu syberyjskim w Tunce w latach 1866–1877*, „Wrocławskie Studia Wschodnie” 5:2001.